

Berlioz: Léo, eller återkomsten till livet

Översättning av libretto av monolog (kortad) för skådespelare samt fem sångtexter för övertextning under konsert med HSO 2026-05-22.

LÉLIO (*fortfarande svag och vacklande. Han kommer in från ena sidan av förscenen.*)

Gud! Jag lever fortfarande... Det är alltså sant, livet har slingrat sig in i mitt hjärta som en orm, för att återigen slita det i stycken.... Men om detta förrädiska gift bara bedövade min förtvivlan, hur kunde jag då överleva en sådan dröm? Hur kunde jag undgå att krossas av det fruktansvärda trycket i den järnhand som grep tag i mig? Denna galgbacke, dessa domare, dessa bödlar, dessa soldater, folkets larm, dessa tunga rytmiska slag mot mitt hjärta, som av Cyklopers hammare... Och denna melodi som obevekligt ekar i öronen, långt in i min letargiska sömn, bara för att återuppväcka minnet av hennes ansikte och riva upp gamla sår.

Att se henne, höra henne, henne!! Henne!... hennes ädla och vackra drag vanställda av en fruktansvärd ironi; hennes ljuvligt mjuka röst förvandlad till backanaliska tjut, och dessa klockor, denna sakrala och gudlösa dödssång, en begravning hämtad från helvetet till kyrkan i en burlesk, hånfull parodi!... Men ändå var det hon, utan tvivel hon, som med sitt outgrundliga leende gick i täten för den infernaliska dansen runt min grav!...

Vilken natt! Mitt i denna tortyr måste jag ha skrikit. Horatio, hörde han mig?... Nej, brevet till honom är kvar; om han varit här hade han tagit det... stackars Horatio! Jag kan fortfarande se framför mig hur han satt så lugn och stilla vid pianot igår, medan jag skrev detta sista farväl. Som en poet, lyckligt okunnig om grymma passioner, sjöng han med varm röst sin favoritballad.

1. Fiskaren

Ballad av Goethe. Fransk version av Albert Du Boys

HORATIO (bakom)

Vågorna skvalpar, vågorna slår;
på stranden en yngling som fiskar.

Intill sjöns vidd en längtan uppstår,
dess skönhet inom honom viskar.
Försjunken knappt han följer sitt flöte
i böljans lekfulla dans,
när en vattennymf honom till mötes
stiger från ingenstans.

LÉLIO

Det är fem år sedan Horatio skrev denna ballad, inspirerad av Goethe, och jag skrev musik till den. Vi var lyckliga då. Hans öde har inte förändrats, men mitt... fem år! Som jag har lidit sedan dess!

HORATIO

Hon talar och säger, se solens strålar
nedtränger i sjön, den azurblå.
Och se hur Phoebe förnöjt sig målar;
nog stärks hennes glans av djupet ändå.
Se hur den klara himlen så mild
än blåare tycks i vågornas hamn.
Se! Se! Se också hur din egen bild
mot dig ler ifrån djupets famn.

LÉLIO

Siren! Siren! Gud! Mitt hjärta brister!

HORATIO

Vågorna skvalpar, vågorna slår;
allt närmre fiskarens fot;
Han lyssnar till nymfen och längtan blir svår,
dess charm kan ha ej stå emot.

LÉLIO

Ja, ja, jag har lyssnat alltför mycket på den!

HORATIO

Rösten så mjuk och lockande var,
och mycket vackert hon sjöng.
Viljelöst fiskaren, utan försvar,
följde sin nymf och försvann

LÉLIO

Vilken märklig ihärdighet hos ett minne! Åh! Dessa verser är ju en övertydlig anspelning på min sjukliga förvirring. Denna musik, denna röst som så hårdnackat förföljer mig, tycks den inte säga att jag borde leva vidare, för min konst och för vänskapen?

Leva!... Men att leva är för mig att lida, och döden innebär vila.

Hamlets tvivel har hittills inte lyckats råda bot på min förtvivlan; skulle de då kunna hjälpa mot min leda och avsky? Jag har ingen önskan inte utforska vad vi kan tänkas drömma i döden, när vi undslupit livets tumult, eller att lära känna kartan över det okända land, varifrån ingen vandrare återvänder... Hamlet, du outgrundliga och gripande skapelse! ... Hur mycket ont har du inte gjort mig! Åh, det är alltför sant, Shakespeare har skapat en revolution i mig, som har skakat om hela mitt väsen.

Och ändå återvänder jag ständigt, ändå låter jag mig ständigt fångas av hans skrämmande genialitet... Hur vackert, sant och anslående är det inte, när den kungliga vålnadens ord för unge prins Hamlet uppenbarar det brott som berövade hans far livet! Jag har alltid tyckt att denna scen borde vara motivet för en komposition, genomsyrad av en storslagen och mörk känsla. Minnet av den berör mig i detta ögonblick mer än någonsin... Min musikaliska instinkt vaknar... Ja, jag hör det...

Vad är det för en egendomlig förmåga, som ersätter verkligheten med fantasi... Vad är det för imaginär orkester som ljuder inom mig?...

(Han funderar.)

Dämpad instrumentation... en upphöjd och dyster harmoni... en sorgsam melodi... en unison kör i oktaver... likt en enda stor stämma som fyller nattens hemlighetsfulla stillhet med olycksbådande klagan....

(Han verkar lyssna under de första takterna av nästa stycke. Sedan tar han en bok från ett bord, öppnar den och lägger sig på en vilstol, där han stannar under hela Skuggornas kör ibland läsande, ibland mediterande.)

2. Skuggornas kör

Dödens kyla, gravens natt,
evigt hörs steg av tidens gång.
Svart kaos jagar hoppet ifatt,
När, säg när ska ni stanna upp?

Ni levande! Gång på gång den glupska Döden
plundrar er på ande och kött.
Och ändå stillar ni var dag på jorden
outtröttligt er hunger och törst.
Och ändå stillar ni
outtröttligt er hunger och törst.

När, säg när, i gravens natt
evigt hörs steg av tidens gång.
Svart kaos jagar hoppet ifatt,
När, säg när ska ni stanna upp?

LÉLIO (*sittande på en vilstol, med en bok i handen*)

O Shakespeare! Shakespeare! Vilka bländande spår har inte ditt geni lämnat efter sig! Och ändå är du så missförstådd!

Men geniets grymmaste fiender är inte de som naturen har förnekat känslan för det Sanna och det Sköna; till och med de hittar emellanåt ljuset! Nej, det är de beklagliga gestalter som huserar i rutinens tempel, dessa bakåtsträvare, som lever i ett hav av fördomar, övertygade om att världen slutar vid deras egen ös kuster. Och framför allt de klåpare som vågar bära hand på originalverk, och lemlästar dem under förevändning att det rör sig om ”korrigeringar” och ”förbättringar”, förbannelse över dem! De skändar konsten! De är som de gemena fåglar som far runt i våra offentliga parker och fräckt sätter sig på de vackraste statyerna, och när de smutsat ner Jupiters panna, Herkules arm eller Venus barm, bröstar upp sig så stolt och förnöjt, som om de just värpt ett guldägg.

(*Han reser sig och slår i bordet med sin bok när han lägger den där.*)

Åh! För en konstnär är ett sådant sällskap värre än helvetet!

(Med en mörk och ständigt växande upphetsning.)

Jag får lust att bege mig till kungariket Neapel eller Kalabrien och erbjuda någon rövarhövding mina tjänster, även om jag bara skulle bli en enkel bandit... Jag har ofta fantiserat om det... Ja! Hejdlösa vidskepelser, en beskyddande madonna, rika rövarskatter gömda i grottor, otyglade kvinnor som darrar av skräck, en konsert av fasansfulla skrik med orkester av karbiner, sablar och dolkar, av blod och Jesu tårar, en lavabädd som skakar av jordbävning, ja kom igen, det är livet!...

(Han går ut ett ögonblick och kommer tillbaka med en romersk banditmössa i handen, patronbältet, karbinen, sabeln och pistolerna. Under framförandet av Brigandsången uttrycker hans pantomim den roll han spelar i scenen han föreställer sig.)

3. Rövarsången

KAPTENEN

Hundra år och mer därtill
skulle jag kunna leva, rik och glad...

KÖR

La la le ra, la la le ra la.

KAPTEN

Hellre jag vore en rövare
än kung eller påve som alla begapar.
Nu tar vi land och hav!

KÖR

Nu tar vi land och hav!

KAPTEN

I dag ska vi inte vara snåla,
slå vin i älskarnas huvudskålar
och drick våra älskarinnor till!

KÖR

Se, dessa vackra tröstlösa kvinnor
kan vi inte lämna i gråt!

Vi ställer till med bröllopsståt
och tårarna vänds till glädje!

Kom upp till klostret på bergets topp!
Var och en måste synderna bikta,
sen älskarinnornas skål vi sikta
i deras älskares huvudskål!

KAPTENEN

Zora vill inte mera leva
efter sin vackre modige man.

KÖR (skratt)

Ah! Ah! Ah! Ah! Ah! Ah!

KAPTENEN

”Min prins är död, hans grav ska bli min,
stick ut mitt stackars hjärta!”
Hon ska få se på land och hav!

KÖR

Land och hav!

KAPTENEN (ironiskt)

Till nästa dag hon sorgen dränkte.
Ja, vin hon drack så att det stänkte
i sin älskares huvudskål.

KAPTENEN OCH KÖREN

Ni trogna, ömma duvor hör,
var kavaljer är död! Än sen?
Att dö för er var deras plikt,
dansa lätt på deras gravar!
För er finns inga sorger mer!
En lycklig slump har fört oss samman!
Ja vi ska dricka i gamman
ur varje älskares huvudskål.

Tra la la la la la la la la lera.

Dags att ge sig av!
Den gamle eremiten har kallat oss.
Till klostret!

KÖR

Kapten, vi följer dig, vi är redo.

KAPTENEN OCH KÖREN

Mot berget!

LÉLIO

(Lång tystnad. – Hans rasande upphetsning tycks avta... Han lägger ifrån sig sina vapen. Han blir alltmer rörd. Han gråter häftigt. Sedan mildras hans känslor... Han drömmer en stund, suckar och torkar slutligen sina tårar och säger med lugnare röst:)

Så vilset min själ svävar omkring!... Från denna frenetiska värld rör den sig nu mot de mest hänförande drömmar. Det ljuva hoppet belyser min fårade panna, kraften att återigen vända sig mot himlen... Jag ser mig själv i framtiden, med hjässan krönt av kärlek; helvetets port har stängts av en älskad hand; jag andas friare; mitt hjärta sväller av lycka; en behaglig bris för med sig fjärran ackord som låter som ett eko av min älskades röst; jag är lycklig, och min ängel ler och beundrar sitt verk; en ren och ädel själ glittrar fram under hennes mörka, långa, blygsamt sänkta ögonfransar: jag sjunger med hennes ena hand i min, och med den andra, vandrande över harpans strängar, ackompanjerar hon stillsamt min hymn om lyckan.

(Han sätter sig vid bordet, lutar sig över det och försjunkar i drömmar under Lycksalighetens sång.)

4. Sång till lyckan – Hymn

LÉLIOS IMAGINÄRA RÖST (bakom, med dämpad röst)

O, min lycka, mitt liv,
du hela mitt väsen, min Gud, min värld!
Finns inte hos dig just den godhetens kraft,
som jag behöver?
Jag ser dig, du ler och himlen öppnas för mig!
Kärleksextasen bränner för svårt,
långt mer ljuv är vår längtas smärta.
Vila i mina armar, vila ditt älskvärda huvud!
Kom! Kom! O, mina drömmars älskade.
Kom till mitt krossade hjärta, slut dina vackra ögon!

LÉLIO (*Fortfarande sittande vid bordet. Hans tycks återfalla i sin mörka sorg.*)

Åh, om jag bara kunde finna henne, denna Julia, denna Ofelia, som mitt hjärta längtar efter!
Om jag bara kunde få berusa mig med den bitterljuva lycka som endast sann kärlek ger, och en höstkväll, på en vidsträckt hed, få vaggas av nordanvinden med min älskade, och i hennes armar äntligen sjunka in i en sista melankolisk vila!

(Han lyssnar med ett djupt melankolisk ansiktsuttryck på följande stycke.)

5. Eolsharpan – Minnen

(orkester)

LÉLIO (*reser sig*)

(med viss livlighet)

Men varför hänge sig åt fåfänga illusioner? Ah! På det här sättet kommer jag inte kunna försonas med livet... Döden vill inte ha mig... Jag har kastat mig i hennes famn, men hon stöter likgiltigt bort mig.

Då så, låt oss leva! Och må den sublima Konsten, som jag har mitt mörka livs få lyckoglimtar att tacka för, trösta och ledsaga mig i den dystra ödemark som nu återstår för mig att vandra!
O Musik! Trofasta och rena älskarinna, kom, kom och släpp lös din hänförande kraft, trollbind mig, ta mig i besittning, var rörande, stolt, enkel, sirlig, rik, vacker! Kom, kom, jag överlämnar mig åt dig.

Varför grubbla? Jag har ingen farligare fiende än eftertanken, jag måste driva bort den. Handling, gå till handling så jagas den bort. Att skriva, om så bara för sig själv... Låt oss välja ett originellt ämne, helt utan mörka färgtoner... Jag tänker på den där idén om pjäsen ”Stormen”, som jag redan har skissat på... jag kunde fullborda den.

Ja, en magiker som efter behag rör upp och lugnar elementen, graciösa andar som lyder honom, en oskuldsfull flicka, en passionerad ung man, en råbarkad vilde, en rad skiftande scener som avslutas med en fullkomligt brilliant upplösning; det får mina tankar att dröja vid de muntraste bilder. Körer av luftandar som lekfullt far igenom orkestern, och med ett klangrikt och harmoniskt språk än riktar behagfulla toner till den sköna Miranda, än hotfulla

till råskinnet Caliban; och jag vill att dessa sylfiders röster svävar över ett lätt moln av harmoni, som ger återsken på deras vingslag.

Nu är det dags att framföra min skiss!-Må andarna sjunga och tumla! Må stormen rasa, dundra och blixtra! Må Ferdinand sucka, må Miranda le ömt! Må den monstruöse Caliban dansa och ryta! Må Prospero kommendera och befalla, och (*med religiöst tonfall*) må Shakespeare stå mig bi!

(Han går ut, ridån går upp. Musikerna står då redo på sin estrad och kören går in ovanför den plats som orkestern brukar stå på vid dramatiska föreställningar. Koristerna ställer sig till höger och vänster med sina noter i händerna. Lelio kommer in och säger:)

Gör plats för pianot! Här! Här!... Ni förstår väl att pianisten inte kan se dirigenten när de står så här!... Längre till höger... Bra...

(till orkestern)

~~Vi ska nu framföra min fantasi över Shakespeares "Stormen". Titta så ofta ni kan på dirigentens rörelser; det är det enda sättet att få den nervösa, precisa och kompakta samstämmighet som är så sällsynt även i de bästa orkestrarna.~~

(till kören)

~~Sångarna får inte hålla noterna framför ansiktet; ser ni inte att det hindrar ljudet från att nå fram? Överdriv inte nyanserna, blanda inte ihop mezzo forte med fortissimo! När det gäller melodisk stil och uttryck har jag inget att säga; mina råd skulle vara meningslösa för dem som har känsla för det, och ännu mer meningslösa för dem som inte har det... En sak till: Ni herrar som sitter på de bakre trappstegen, ni har en tendens att släpa efter! Ert avstånd till dirigenten gör denna tendens ännu farligare. Har de fyra första violinerna och de fyra andra soloviolinerna dämpare? ... Bra, allt är i ordning ... Börja!~~

6. Luftandarnas kör

Fantasi från Shakespeares "Stormen"

Miranda! Miranda!
Din utsedde make kommer,
du ska få uppleva kärlek.
Miranda, ett nytt liv,
en gryning breds ut inför dig.
Miranda, farväl, farväl, Miranda!

Miranda, din make är här, all lycka!

Caliban! Hemska monster!
Frukta Ariels vrede!

O Miranda, han tar dig, du förs bort!
O Miranda, vi får aldrig mer se dig.
Från fria luften skall vi förgäves söka,
längs hemlandets stränder,
den strålande vackra blomman
vi lärt oss beundra.
Vi får aldrig mer se dig, vackra blomman.
Farväl! Farväl! Miranda, farväl!

LÉLIO

Nog för idag! Ert framförande är anmärkningsvärt för sin precision, samstämmighet och värme. Ni har till och med återgivit flera mycket fina nyanser. Era framsteg är uppenbara; jag ser att ni klarar av kompositioner av en mycket högre klass än denna svaga skiss. Farväl, mina vänner! Jag lider; lämna mig ensam!

(En del av orkestern och hela kören går ut. När scenen är tom sänks ridån igen. Men Lelio måste vara ensam kvar på förscenen. Efter en stunds tystnad hörs den imaginära orkestern bakom ridån spela fix idén från Symphonie fantastique. Lelio stannar upp, som slagen av en smärtsam stöt, lyssnar och säger:)

Igen!

Igen, och för alltid!...

(Han går ut.)

SLUT